

MARIJANA BELAJ

**TKO JE KRIV ZA NEVRIJEME U KRASNU?
(ETNOLOŠKE CRTICE O PUČKOJ POBOŽNOSTI)**

Marijana Belaj
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
HR 10000 Zagreb

UDK: 398.3(497.5 Krasno)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2005-12-22

Na temelju gradiva prikupljenog na području Krasna u radu se govori o štovanju svetoga Ilije te o osobitim postupcima tijekom nevremena, a u okviru pučke pobožnosti s etnološkoga stajališta. Iz izloženoga se izvode i neke opće značajke pučke pobožnosti u istraženom kraju.

- *Tko je kriv za nevrjeme?*

(1) *A ko?! Bog dragi! To Bog dragi radi i to pošalje*¹;

(2) *Grom ako je opalio, to je, kaže, Božja kazna.*²

Svjetonazor prema kojemu se životne nedaće shvaćaju proizvodom nadnaravnog te se pripisuju gnjevu i kazni Božjoj značajan je za kasni srednji vijek. U skladu s time na istu se "adresu" puk obraćao radi zaštite u nevoljama i pomoći u različitim potrebama. U toj komunikaciji s nadnaravnim posredničku ulogu imaju sveci kao Božji miljenici, a puk im pripisuje i

¹ Mara Vukelić, Ivetići.

² Dragan Anić, Anići.

različite uloge u raznovrsnim potrebama – oni se u tom razdoblju specijaliziraju u zaštitnike u određenim nevoljama.³ U skladu s time u to doba u kultu svetaca događa se pomak. Naime, u prethodnom razdoblju, u ranom srednjem vijeku, utvrdila su se tri temeljna oblika štovanja svetaca - zazivanje, molba za posredovanje i nasljedovanje, pri čemu je pučka pobožnost osobito inzistirala na posredovanju, odnosno na zagovoru svetaca.⁴ U razdoblju kasnoga srednjeg vijeka sveci u pučkoj pobožnosti prestaju biti zagovornicima i postaju samo pomoćnici.⁵

Sl. 1. Pogled na Krasno pokriveno snijegom, snimila Svjetlana Lupret Obradović 28. listopada 2003.

³ Usp. F. E. HOŠKO, 2001a, 373

⁴ F. E. HOŠKO, 2001a, 370

⁵ F. E. HOŠKO, 2001a, 375; F. E. HOŠKO, 2001b, 432.

Da su segmenti svjetonazora, prema kojemu se ovozemaljske nedaće pripisuju utjecaju nadnaravnog, odnosno gnjevu i kazni Božjoj, prisutni i danas govore i gore navedeni odgovori na pitanje *tko je kriv za nevrjeme?* koje sam zabilježila na području Krasna kod Otočca, u zaselcima Polje, Panjenovići, Anići, Vukelići, Ivetići i Glavaši, tijekom 2004. i 2005. godine. Ta su istraživanja⁶ ukazala i na raznovrsnost potreba u kojima je Krasnarima osobito važna pomoć svetaca. Primjerice, sveti Antun Padovanski (spomendan 13. lipnja), kojemu je posvećena krasnarska crkva, u štovanju Krasnara je zaštitnik stoke. Njemu u čast, radi zdravlje stoke, plaćaju mise ili daruju novac. Pojedine ga Krasnarke posebno još ističu i kao zaštitnika ovaca kojemu se nakon šišanja ovaca nosila vuna u crkvu.⁷ Svetog Marka štiju kao zaštitnika polja, a na njegov se spomendan (25. travnja) u Krasnu odvija procesija za blagoslov polja. Ovom je svecu posvećena i krasnarska kapela, podignuta iz zavjeta jednoga Krasnara. Nadalje, prema kazivanju, u lokalnoj crkvi se na spomendan svetog Blaža (3. veljače) odvija blagoslov grla, a ovoga sveca kao zaštitnika grla prepoznale su dvije kazivačice.⁸ Pojedini su kazivači izdvojili još i svetu Luciju⁹ (spomendan 13. prosinca) i svetoga Vida¹⁰ (spomendan 15. lipnja) kao zaštitnike vida, te svetog Nikolu (spomendan 6. prosinca) kao zaštitnika putnika¹¹. Spomenut je i sveti Stjepan prvomučenik u ulozi zaštitnika konja,¹² a u vezi sa *Stipanjem* (26. prosinca) kazivač je naveo: *Uvatio sam konje pod kripu, praporce, zvona, pa vozanje. Uzmi dice svoje pa provezi ih do gostione. U gostioni popijemo piće, pa nazad. Tako nekoliko puta se provezemo po snijegu.* Valja pridodati da kazivači spominju i svece Jurja i Martina, ali ne kao zaštitnike, već u vezi s njihovim spomendanima koji predstavljaju ključne dane u godini uz koje se vezuju značajne klimatske promjene koje utječu na tijek gospodarenja. Sveti Juraj (23. travnja), kako navode, *donosi proljeće*,¹³ godišnje doba u kojemu počinje gospodarski ciklus, te se na njegov dan zelenilom kiti kuća, a dan

⁶ Istraživanja su provedena u okviru znanstvenoga projekta *Identitet i etnogeneza primorskih Bunjevaca* u listopadu 2004. god. te u travnju 2005. Voditeljica projekta je doc. dr. sc. Milana Černelić s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

⁷ Bara Glavaš, Glavaši; Anica Vukelić, Vukelići.

⁸ Marija Brkić, Panjenovići; Bara Glavaš, Glavaši.

⁹ Zora Vukelić, Polje; Bara Glavaš, Glavaši; Kaja Anić, Anići.

¹⁰ Bara Glavaš, Glavaši; Kaja Anić, Anići.

¹¹ Kaja Anić, Anići.

¹² Ivan Tomaić, Polje.

¹³ Mato Radina, Polje; Marija Brkić, Panjenovići; Bara Glavaš, Glavaši; Kaja Anić, Anići; Anica Vukelić, Vukelići.

svetoga Martina (11. studenoga) označava kraj gospodarske godine, što je razvidno u izreci: *Sveti Martin, prasce na klin, vole pod pod [tavan], jaram na pod.*¹⁴

Posebno mjesto u krasnarskoj pučkoj pobožnosti ima sveti Ilija kojega Krasnari povezuju s nevremenom, posebice s gromom. Predodžbe o ovome svecu govore da se on, u vjerovanju, prema nekim svojim značajkama bitno razlikuje od ostalih svetaca zaštitnika – toliko da njegova zaštitnička uloga uzmiče pred cjelokupnom njegovom moći. Značenje i uloga svetoga Ilije posebice dolaze do izražaja kad je riječ o nevremenu. Pritom Krasnari istodobno ističu vlastite postupke za obuzdavanje toga nevremena.

Vjerovanja i postupci Krasnara u vezi s nevremenom te značenje i uloga svetoga Ilije u njihovoj pobožnosti predmetom su ovoga rada.

Sveti Ilija u predodžbama i vjerovanju

Sveti je Ilija, prema vjerovanju Krasnara, povezan s gromovima te ga katkad nazivaju *Ilija Gromovnik*. On, naime, proizvodi gromove vozeći kola po nebu:

- (1) *Kad grmi, veli, sveti Ilija vozi svoja kola*¹⁵
- (2) *Kad grmi to se sveti Ilija vozi svojim kolima po oblacima.*¹⁶

Doživljavaju ga opasnim svecem koji pali i ubija:

- (1) *Ilije se boje*¹⁷
- (2) *Bome ih [gromove] širi, popraska. Sve uništi*¹⁸
- (3) *Ilija je opasan. Puca, grmi, sastavi on*¹⁹
- (4) *Križaj se, ubit će te sveti Ilija*²⁰

Već sam na samome početku navela dva kazivanja u kojima se izravno prepoznaje vjerovanje da su Ilijini gromovi Božja poruka, odnosno kazna za počinjene grijeha, a o tome govori još jedno:

Ja sam gori iša neki posa obavljat, bija sam malo nepristojan pa sam opsova nešto. A gore neki D. V., on je sad otišao u penziju, on je vodio stanicu,

¹⁴ Bara Glavaš, Glavaši; Kaja Anić, Anići.

¹⁵ Miroslav Anić, Anići.

¹⁶ Zora Vukelić, Polje.

¹⁷ Zora Vukelić, Polje.

¹⁸ Bara Glavaš, Glavaši.

¹⁹ Anica Vukelić, Vukelići.

²⁰ Mato Radina, Polje.

*i on meni na to odgovara: "E nemoj psovati. Ne daj ti Bože bit ovdje kad počne grmit". Na Zavižanu. Jer to je visina.*²¹

O opasnome svecu koji prijete i opominje gromovima, govore i kazivanja o zabranama koje vrijede na Ilijin spomendan, 20. srpnja. Tada je, naime, zabranjeno slagati sijeno u *pod* (tavan, u staji), a neki kazivači dodaju da se ne smije nalagati ni u stog.²² Samo dvoje kazivača ističe da se na Ilijin spomendan ne smije ni zabijati stožina u zemlju,²³ što je inače općeraširena zabrana na obližnjem području Krivoga Puta²⁴

Navedena zabrana rada sa sijenom zbog, kako se vjeruje, opasnosti od groma, vrijedi i sljedeća dva dana nakon spomendana svetoga Ilije, na Svetog Danijela (21. srpnja) i Svetu Mariju Magdalenu (22. srpnja). Pojedini kazivači za svetu Mariju Magdalenu rabe naziv *Marija Ognjena*.²⁵ Sva tri dana zajedno Krasnari nazivaju *ognjenim danima*.²⁶ Pokušaj racionalnoga objašnjenja toga naziva sadržan je samo u dva kazivanja: prema jednome dani se nazivaju *ognjenima* jer su najtopliji u godini,²⁷ a prema drugome stoga što u tom razdoblju osobito grmi, pucaju gromovi.²⁸ Osnovna značajka tih dana je opasnost od požara, a ona leži u tome što, prema jednom slikovitom kazivanju, *sveti Ilija Gromovnik gleda kud će grom poslat, sveti Danijel zapovida što će Marija Ognjena napraviti, a Marija Ognjena ognjon pali*.²⁹

Krasnari se pridržavaju zabrane rada sa sijenom, kako navode, iz straha da bi u njega mogao opaliti grom i sve zapaliti. U prilog tome navode i poznate im slučajeve kršenja zabrane i posljedičnog požara. Primjerice:

(1) *To su govorili "ognjeni dani". I u to vrijeme se nije sijeno stavljalo u štaglje, mi kažemo u pod. I onda, [19]59., kad smo se mi ženili, onda je dole, mjesto Dolac, da su ljudi stavili sijeno u pod i grom je udario. Je li to bila slučajnost? Ali, uglavnom, izgorila im je štala. Baš smo išli gledat, kako su Devčići malo niže, išli smo gledat na jedan brijeg kako to gori. To smo uvijek pazili da se sijeno ne sprema u štaglje.*³⁰ O istom

²¹ Mato Radina, Polje

²² Mira Devčić *Rusova*, Polje; Dragan Anić, Anići; Bara Glavaš, Glavaši; Anica Vukelić, Vukelići

²³ Mira Devčić *Rusova*, Polje; Bara Glavaš, Glavaši

²⁴ M. BELAJ, 2004, 146.

²⁵ Ivan Tomaić, Polje; Bara Glavaš, Glavaši; Kaja Anić, Anići; Anica Vukelić, Vukelići

²⁶ Marija Magdalena pod nazivom *Marija Ognjena* i uopće *ognjeni dani* poznati su i susjednim Krivopučanima (M. BELAJ, 2004, 146)

²⁷ Mira Devčić *Rusova*, Polje

²⁸ Mara Vukelić, Ivetići

²⁹ Bara Glavaš, Glavaši

³⁰ Mira Devčić *Rusova*, Polje

dogadaju izvijestila me kazivačica iz zaselka Panjenovići;

(2) *Nije se ni sijeno sadivalo oko stožine na Svetog Iliju. Jer kaže, grom će ako se na taj dan to radi. Pa se u štaglju nije... isto će grom. Bilo je slučajeva da zapali štalu grom,*³¹

(3) *Bila je zabrana da se ne smije sijeno stavljat u pod, da će se tada zapalit štala i sijeno. Jer je bilo u povijesti slučajeva kada bi izgorila štala nekome koji je na Svetog Iliju spremio sijeno u pod,*³²

(4) *Tu san ja ima 10 godina (1937.) kad je nama ovdje izgorila štala. Isto natrpali voz sena u štalu i štala planila usrid podne. Na te ognjene dane. I otad mi ne mećemo seno u pod. Na ognjene dane. Na sva tri dana,*³³

(5) - *Na Svetog Iliju ni slučajno nisu dozvoljavali da se sijeno nosi u sjenik. Nisu dozvoljavali, jer su se bojali, kao to se dešavalo, kad bi se na Svetog Iliju uvezlo sijeno, pa bi udario grom i zapalio štalu i sijeno i sve. Pa od tog dana su zabranili da se sijeno ne smije.*

- *Vjerovalo se da bi to sveti Ilija udario gromom?*

- *Ilija, Ilija.*³⁴

Tuđe ili vlastito nesretno iskustvo rada sa sijenom na dan svetoga Ilije, odnosno na *ognjene dane*, koje je sadržano u navedenim pričama, čini se primarnim razlogom i današnjeg poštivanja spomenute zabrane na ovaj dan.

Predodžbe o svetom Iliji sadržane su i u nekim pjesmama. Primjerice, u jednoj se nagovara Iliju da udari gromom *babe*, jer su brbljave, *lajave*:

Oj Ilija, gromom babe tuci

*A ti, vraže, u jamu ih vuci.*³⁵

U drugoj se pak, osim svetoga Ilije čije je oružje grom, spominje i Marija Ognjena sa svojim oružjem – ognjem. Ovu je pjesmu, prema kazivanju, pjevala neka ostavljena djevojka:

Udri gromon Gromovič Ilija,

udri ognjon Ognjena Marija.

Udri ognjon Ognjena Marija,

udri gromon Gromovič Ilija,

*udri gromon za draganon mojin.*³⁶

³¹ Dragan Anić, Anići.

³² Zora Vukelić, Polje.

³³ Ivan Tomaić, Polje.

³⁴ Kaja Anić, Anići.

³⁵ Anica Vukelić, Vukelići.

Kako se Krasnari štite od nevremena?

Pridržavanjem zabrane rada sa sijenom na Ilijin spomendan Krasnari nastoje ne izazvati njegovu ljutnju, odnosno zaštititi se od njegova groma i štete koju bi mogao izazvati. No, budući da se vjeruje da na nevrijeme, odnosno na grom, utjecaj ima svetac, očekivati je i da se nastoji otići u crkvu da bi se sveca darivalo ili umilostivilo kakvom drugom uobičajenom pučkom kršćanskom praksom. Krasnarima najbliža crkva svetoga Ilije nalazi se na području Kosinja, pa, iako su je u govoru o svetom Iliji spominjali, samo je jedan kazivač naveo, misleći na svoju majku i njezine suvremenike, da se *gore išlo na zavrit, jer on brani od groma. Pogotovo, jer negdje je znalo ubit čoviku životinju. Onda se išlo dat u crkvi nekoliko novaca, kolko čovik po mogućnosti može. I obilaze se zavjeti. Ideš oko crkve i moliš Boga. I oko oltara.*³⁷ Ovakva praksa, dakle, nije živa među današnjim Krasnarima, a uglavnom ni u njihovu sjećanju.

No, svi su u govoru o suzbijanju nevremena i štete koje ono donosi navodili poseban postupak koji su činili *njihovi stari* u vlastitim domovima i u trenutku kad nevrijeme već nastupi, a neki kazivači ga izvode i danas:

*Gle onaj blagoslov, onu maslinu. To se blagoslivlje na Cvitnu nedilju, pred Uskrs. I to se sprema u kuću, kad grmi, puca, gromovi tuku. Onda se uzme tog blagoslova, zapali se u šparhet i iznese se van.*³⁸

Na Cvjetnicu blagoslovljene grančice (osim maslinove, prema kazivanjima, to može biti drenova ili tisova) stoje zabodene za *rožnjik* ili ispred ulaznih vrata, a u trenutku nevremena se pale u tavi ili u *šparhetu* i potom se iznesu i s njima se križa:³⁹ *Izneseš van i križaš prema onome odakle dolazi nevrijeme, odakle siva [sijeve].*⁴⁰

Kazivačica iz Glavaša dodaje da se osim paljenja blagoslovljenih grančica, za suzbijanje nevremena iz kuće na dvorište bacao i tronožac (stolčić s tri noge) koji je morao pasti s nogama okrenutima prema gore. Ovaj postupak spominju još dvoje kazivača.⁴¹

Postupak protiv nevremena popratio bi se i molitvom. Kazivačica iz Glavaša navodi molitvu kojom se sveti Ilija moli za zaštitu od groma: *Sveti Ilija gromovniče, vodi grom od kuće, vodi munju u studene stine, u šume...*

³⁶ Kaja Anić, Anići.

³⁷ Mato Radina, Polje.

³⁸ Ivan Tomaić, Polje.

³⁹ Ivan Anić *Lačo*, Anići; Marija Brkić, Panjenovići; Bara Glavaš, Glavaši; Paulina Mandekić i Kaja Anić, Anići; Anica Vukelić, Vukelići.

⁴⁰ Paulina Mandekić, Anići.

⁴¹ Mato Radina, Polje; Ivan Anić *Lačo*, Anići.

[kazivačica nije znala nastaviti]. Drugi kazivači navode da su *stare žene* postupak popratile tzv. *molitvom Jedinstvo*⁴² (zapravo bajalica) koja je prema obliku i u njoj sadržanim motivima srodna prethodnoj:

*Putom ide malo dijete, svetio ga sam Gospodin Bog. Kaži meni, moj Isuse, što je jedinstvo? Jedinstvo je Bog jedini, na zemlji rođen, na Nebu kraljuje. Kaži meni, Isuse, što je dva? Dvi su Božje tabulice, svetim križom sahranjene, sabranjene. Jedinstvo je ... [ponavljaju se svi prethodni brojevi] Kaži meni, Isuse, što je tri? Tri su kralja patrijarha, sveta Božja sahtijara: Abram, Izak i Jakov. Dvi su... Četri jesu vanđelista: Ivan, Luka, Marko, Matej... Pet je rana na Isusu... Šest je kamenih vodonosja... Sedam je diva umiljenih... Osmerna su nebesa... Devet kora anđeoskih... Deset Božjih zapovidi... Jedanaest diva umiljenih... Dvanaest je Božjih apostola... Trinaest je Bog, na zemlji rođen, na Nebu kraljuje. Dvanaest je Božjih apostola, jedanaest diva umiljenih... jedinstvo je Bog jedini, na zemlji rođen, na Nebu kraljuje. Amen.*⁴³

Ova se molitva nije smjela prekinuti:

*Jedinstvo u stvari ne smiješ molit ako ga ne dovršiš.(...) Eto, ovo u pravilu nije dobro [jer je prekidala molitvu ispravljanjem pogrešno izgovorenog reda]. To su postojala vjerovanja da ti ne ide nešto na dobro.*⁴⁴

Djelotvornost postupka za suzbijanje nevremena, prema riječima kazivača, neupitna je. Mnogi su kazivanje o tome završavali s iskazom o vlastitu vjerovanju u njegovu efikasnost:

- (1) *Zapali tri, četiri grane. Četina miriši... ko da si ga rukom!*⁴⁵
- (2) *I onda se moli to Jedinstvo. Moliš to Jedinstvo, to nevrjeme prestane.*⁴⁶
- (3) *Da, kad je jako veliki grad, onda, i ja to znam i sad napraviti. Onda malo zapalin i samo se prekriži ovo vani, na vratima. Vjerujem tvrdo da je to to.*⁴⁷

Ovdje je zanimljivo dodati i kazivanje o šteti koja se ipak dogodila, ali čudo nije izostalo:

⁴² Mira Devčić Rusova, Polje; Kaja Anić i Paulina Mandekić, Anići; Anica Vukelić, Vukelići.

⁴³ Kaja Anić i Paulina Mandekić, Anići.

⁴⁴ Paulina Mandekić, Anići.

⁴⁵ Ivan Anić Lačo, Anići.

⁴⁶ Paulina Mandekić, Anići.

⁴⁷ Anica Vukelić, Vukelići.

*I odma ta tuča i grmljavina prestane. E, to vam je istina prava. Ova je kuća izgorila 1961. godine, do temelja. Boce što su bile gore na tavanu, to se sve stopilo u grudu, u tekućinu i ostalo onako. A Spasiteljevo raspelo smo našli na žeravi ovoliko debeloj, nije izgorilo. I sad ću vam ga ja pokazat.*⁴⁸

Značajke pobožnosti

*I dok su tako išli i razgovarali se, gle: ognjena kola i ognjeni konji stadoše među njih, i Ilija u vihoru uziđe na nebo.*⁴⁹

Navedeni biblijski motiv o smrti ovoga starozavjetnog proroka prepoznaje se u krasnarskoj predodžbi prema kojoj sveti Ilija stvara gromove vozeći se kolima po nebu. Kako se u Bibliji navodi, on i upravlja vremenom, a što je također našlo odraza u krasnarskome vjerovanju prema kojemu je sveti Ilija gospodar nad nevremenom, odnosno gromovima.:

*Ilija Tišbijac, iz Tišbe Gileadske, reče Ahabu: "Živoga mi Jahve, Boga Izraelova, komu služim, neće ovih godina biti ni rose ni kiše, osim na moju zapovijed"*⁵⁰

*Ilija odgovori i reče pedesetniku: "Ako sam čovjek Božji, neka oganj siđe s neba i neka te proguta, tebe i tvoju pedeseticu." I oganj se spusti s neba i proguta ga, njega i njegovu pedeseticu...*⁵¹

*I usta prorok Ilija kao oganj,
riječ mu plamtjela
kao buktinja.*

(...)

*Po riječi je Božjoj nebo zatvorio
i tri puta oganj s neba sveo.*⁵²

Vjerovanje u Ilijino upravljanje gromovima prisutno je i u obližnjem području Krivoga Puta kod Senja,⁵³ a to je također jedan od najčešćih motiva u hrvatskoj pučkoj pobožnosti uopće. O tome svjedoče, primjerice,

⁴⁸ Ivan Tomaić, Polje.

⁴⁹ BIBLIJA, 2 Kr 2,11.

⁵⁰ BIBLIJA, 1Kr 17,1.

⁵¹ BIBLIJA, 2Kr 1, 9-13.

⁵² BIBLIJA, Sir 48,1-3.

⁵³ M. BELAJ, 2004, 146.

zabilježeni nazivi za ovoga sveca, *Ilija Gromovnik*, podaci o vjerovanju da uzrokuje nastanak groma, zapisane molitve ili izreke u kojima se sveti Ilija spominje kao *ognjeni*, podaci o zabranama nekih vrsta poslova na spomendan svetoga Ilije kako bi se spriječio udar groma u sjenik, kuću i dr. Brojni su takvi podaci sadržani, primjerice, u člancima objavljenima u *Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena* Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (prije Jugoslavenske) ili pak u upitnicama Etnološkog atlasa pohranjenima u Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Prema krasnarskim predodžbama o svetome Iliji, za razliku od ostalih svetaca prisutnih u krasnarskoj pobožnosti, sveti Ilija je opasan svetac koji gromom uzrokuje štetu i može ubiti čovjeka.⁵⁴ Kako se iščitava iz kazivanja Krasnara, sveti Ilija se ljuti jer se ne štuje njegov dan ili zbog ljudskih grijeha (psovanje, *lajanje baba*).

Osobine koje se pripisuju svetome Iliji u prvome redu upućuju na njegovu moćnost, za razliku od ostalih svetaca u vezi s kojima se govori o njihovoj zaštitničkoj ulozi, dobrohotnosti, pomoći u rješavanju nedaća i zla. Sveti Ilija je osvetoljubiv svetac, koji u ljutnji nemilosrdno rabi svoje oružje – grom, a može ubiti i čovjeka. U takvome vjerovanju o svetome Iliji, i u osobinama koje mu se pridaju, naslućuju se primjese nekršćanskoga podrijetla.

Vitimir Belaj navodi kako se sveti Ilija može javiti u kršćanskim interpretacijama priče koje sadrži shemu, na praslavenskoj razini, o poganskome bogu, gromovniku: Perunu (koji) ubija (goni) munjom (gromom) Velesa (zmiju). *U takvoj shemi*, navodi V. Belaj, *mogu se mijenjati osobe koje sudjeluju u zbivanjima, rekviziti kojima se izvršava radnja pa čak i sama radnja, a da priča ostane ista. Posve je isto, kaže li se da je Perun ubio Zmiju ili sveti Ilija Vraga. Razlika je samo u razini na kojoj se priča ostvaruje.*⁵⁵ U pričama o svetome Iliji nalazi se *ulomak mita koji je tijekom dugih stoljeća dobio kršćansku presvlaku.*⁵⁶ I Perun i Veles, *oba su bila čovjeku opasna (...)* *Suprotno nekim očekivanjima, nema*

⁵⁴ Slično je i na području Krivoga Puta: *On je najopasniji. Daba granate. Kad on pukne, ode sve* (Prpići) / *On di priđe, on satra* (Veljun) / *On batina, nije zgodno s njim se igrat* (Veljun) / *Bože oslobodi sve, poubijat će Ilija sve!* (Podbilo) / *Stani sv. Ilija. Nemoj pucat, ubit ćeš me* (Prpići). Ova su kazivanja prikupljena tijekom istraživanja na području Krivoga Puta u svibnju 2004. god. u okviru istoga, već spomenutoga, znanstvenog projekta.

⁵⁵ V. BELAJ, 1998, 70.

⁵⁶ V. BELAJ, 1998, 69.

*nikakvih indicija da bi Praslaveni imali dualističku predodžbu o bogu dobra i bogu zla.*⁵⁷

U spomenutom vjerovanju u Krasnu nedostaje cjelovita struktura koja bi svetoga Iliju povezala s mitskom pripovijesti – u prvome redu nedostaje njegov protivnik. No, sveti Ilija je prikazan kao ubojit svetac koji se u osvetoljubivosti koristi gromom, a nesretni se događaji na 20. srpnja, spomendan ovoga sveca, pripisuju njegovu gnjevu. Njegov je dan u Krasnu ispunjen zabranama zbog prijeteće opasnosti od groma, prema vjerovanju, Ilijinog oružja. Osim toga, naglašeno spominjanje ovoga sveca kao opasnog i osvetoljubivog upućuje na to da je u sebe aposrbirao neko prijašnje božanstvo drukčijega religijskog sustava, u kojemu se ono u odnosu na druga božanstva ne poima u opreci dobro : zlo, već u prvome redu kao izrazito moćno.

Valja pridodati da i smještaj spomendana svetoga Ilije u kalendaru pruža objektivne okolnosti pripisivanja gromovničkih sposobnosti poganskoga boga Peruna svetome Iliji i objektivan prostor razumijevanja straha od gromovničkog djelovanja svetoga Ilije. Kako navodi Milan Sijerković, u domovini Slavena u dijelu ljeta kojemu pripada spomendan svetoga Ilije, vrijeme je često olujno i promjenjivo. Nerijetko gromovito nevrijeme u tome dijelu Europe rezultat je sučeljavanja svježeg i vlažnog zraka koji donose atlantske ciklone s ugrijanim zrakom iznad kopna. U našem južnijem podneblju, suprotno tome, druga polovica srpnja obično donosi lijepo vrijeme te je spomendan svetoga Ilije kalendarski smješten u najtoplijem dijelu srpnja i godine uopće. Nevrijeme s grmljavinom u to doba godine prilično je rijetko. Stoga je, piše Sijerković, grmljavina na Svetoga Iliju neuobičajeno vrijeme koje bi moglo imati neželjene posljedice. Ipak, grmljavina u to doba godine nije nemoguća pa je razumljivo zaziranje od njezinih mogućih posljedica – učestale kiše u to doba godine štete dozrijevanju raslinja.⁵⁸

Iako bi uloga svetoga Ilije, gospodara nad gromovima, mogla uključiti i svečevu moć zaštite od njih, u zabilježenim krasnarskim predodžbama i vjerovanju svečeva se zaštitnička uloga ne prepoznaje. Krasnari se ne obraćaju svetome Iliji da ih zaštiti od groma – prije ga se boje i nastoje ga *ne naljutiti*, štujući njegov dan pridržavanjem zabrane rada sa sijenom. Neki od Krasnara u trenutku nevremena pale blagoslovljenu grančicu i *križaju*

⁵⁷ V. BELAJ, 1998, 87.

⁵⁸ M. SIJERKOVIĆ, 1996, 121-123.

kako bi se sami zaštitili od moguće nesreće. Ovakav postupak izlazi iz okvira službene kršćanske prakse, no zbog toga što rabe u crkvi blagoslovljen predmet te izvode znak križa, kazivači ga doživljavaju kršćanskim. Ovome valja pridodati i spomenutu *molitvu Jedinstvo* kojom su nekoć Krasnari popratili postupak protiv nevremena, a koje se i danas neki živo prisjećaju. Molitva se sastoji od nabiranja kršćanskih motiva, no uspješnost molitve u obrani od nevremena pripisivala se neprekinutom i nepogrešivom nabiranjem, a ne motivima sadržanima u njoj. Time ova molitva ukazuje na znatan stupanj izmiješanosti folklornoga s crkvenim motivima. Valja pripomenuti da ovakva molitva nije specifičnost krasnarskoga područja. Srodne su molitve s ovakvim ili drugim nazivom zabilježene i u drugim hrvatskim krajevima, primjerice, u Slavoniji⁵⁹, Baniji⁶⁰, dalmatinskome zaleđu⁶¹, austrijskom Gradišću⁶² i drugdje⁶³, no s namjenom izlječenja ili olakšavanja smrti.

Sadržaj postupka protiv nevremena i značenje koje mu pridaju oni koji ga izvode te vjerovanja i predodžbe o svetome Iliji značajne su smjernice za utvrđivanje kvalitete pobožnosti krasnarske zajednice. Vjerovanje o svetome Iliji sadrži tragove nekog pretkršćanskoga vjerovanja povezanog sa zbivanjima u prirodi, točnije, segmente praslavenske priče o poganskome bogu, gromovniku, a koje ima svoj kršćanski pokrov. Puk prati ustanovljeni spomendan ovoga kršćanskog sveca, no obilježava ga neovisno i neograničeno u odnosu na službenu Crkvu. U svojim predodžbama kršćanskome svecu pripisuju utjecaj u prirodnim zbivanjima te u ovozemaljskim prigodama, a te predodžbe rezultiraju i zabranom odvijanja inače svakodnevnoga posla. K tome, u postupku za suzbijanje nevremena nesputano rabe u Crkvi blagoslovljenu grančicu, a snaga molitve, kojom su nekoć taj postupak popratili, sadržana je više u pučkim pravilima njezina izgovaranja nego u kršćanskim motivima koji se u njoj spominju.

Navedeni postupak, predodžbe i vjerovanja odražavaju osobit odnos Krasnara prema svetomu, odnos koji nije određen crkvenim pravilima, ali im se i ne suprotstavlja. U okviru toga odnosa, barem prema odabranom primjeru, kreativno se isprepliće nauk Crkve s religijskom (nekršćanskom)

⁵⁹ Npr. J. LOVRETIĆ, 1902, 200-201; Ž. ŠPANIČEK, 2002, 137-139; M. KURJAKOVIĆ, 1903, 122-123.

⁶⁰ D. NOŽINIĆ, 1990, 119.

⁶¹ N. BONIFAČIĆ-ROŽIN, 1978.

⁶² N. BONIFAČIĆ-ROŽIN, 1978.

⁶³ usp. D. NOŽINIĆ, 1990, 120.

tradicijom Krasnara, tvoreći pritom zasebnu, kulturom određenu, kvalitetu katoličanstva.

Popis kazivača:

Mato Radina, r. 1932., Polje
Mira Devčić *Rusova*, r. 1939. u Dujmišićima, Polje
Ivan Tomaić, r. 1927., Polje
Zora Vukelić, r. 1951., Polje
Marija Brkić, r. 1942., Panjenovići
Ivan Anić *Lačo*, r. 1912., Anići
Dragan Anić, r. 1941., Anići
Miroslav Anić, r. 1942., Anići
Kaja Anić, r. 1954., Anići
Paulina Mandekić, dj. Anić, r. 1958., Anići (živi u Kraljevici od 1973. god.)
Anica Vukelić, r. 1942., Vukelići
Mara Vukelić, r. 1913., Ivetići
Bara Glavaš, dj. Tomaić, r. 1924., Glavaši

Literatura:

- Marijana BELAJ, Sveci Juraj i Antun Padovanski u životu Krivopučana, *Senjski zbornik* 31, Senj, 2004, 143-158.
- Vitimir BELAJ, *Hod kroz godinu. Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*, Golden marketing, Zagreb, 1998.
- BIBLIJA*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.
- Nikola BONIFACIĆ ROŽIN, Iz folklora Hrvata u Bačkom Bregu, *Rad XX Kongresa SUFJ u Novom Sadu 1973*, Beograd, 1978.
- Franjo Emanuel HOŠKO, Temeljni oblici štovanja svetaca tijekom povijesti Crkve, u: *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001a, 363-379.
- Franjo Emanuel HOŠKO, Sv. Antun Padovanski u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2001b, 431-436.
- Mijo KURJAKOVIĆ, Molitve (Vrbova u Slavoniji), *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, 8, JAZU, Zagreb, 1903, 122-123.
- Josip LOVRETIĆ, Otok. Narodni život i običaji, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, 7, JAZU, Zagreb, 1902, 56-206.
- Dražen NOŽINIĆ, Postupci za olakšavanje umiranja na Baniji, *Etnološka tribina*, 13, Hrvatsko etnološko društvo i Etnološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1990, 111-118.
- Milan SIJERKOVIĆ, *Pučko vremenoslavlje*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1996.

Žarko ŠPANIČEK, *Slavonski pučki proroci i sveci. Studija iz pučke pobožnosti Slavonije*, Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, *Grafika*, Slavonski Brod, 2002.

WER IST SCHULD FÜR DAS UNWETTER IN KRASNO?
(ETNOLOGISCHE NOTIZEN ÜBER DIE VOLKSFRÖMMIGKEIT)

Zusammenfassung

Die Glaubensforschungen in die Schutzheiligen in der Volksfrömmigkeit von Krasno, die in der Zeit von 2004 bis 2005 durchgeführt wurden, zeigten die Vielart der Bedürfnisse in denen sich die Bewohner von Krasno auf die Hilfe der Heiligen verlassen. Einen besonderen Platz unter den Heiligen hat der heilige Ilija, den sie mit dem Unwetter, besonders mit dem Donner verbinden. Die Vorstellungen über diesen Heiligen sprechen davon, dass er sich im Glauben, nach einigen seinen Merkmalen, wesentlich von den anderen Heiligen unterscheidet. Während man in der Verbindung mit anderen Heiligen über ihre Schutzrolle und Gütigkeit spricht, wird der heilige Ilija (Elija) in erster Linie als der Mächtige Heilige beschrieben, der rachesüchtig ist und in seinem Zorn unbarmherzig seine Waffe benutzt- den Donner, so das er auch den Mann töten kann. Der heilige Ilija wird auch *Ilija der Donnerde* genannt. Einzelne glauben, dass Ilijas Donner die Gottesnachricht sind, bzw. die Strafe für begehende Sünden. Dass der heilige Ilija ein gefährlicher Heiliger ist, der durch seine Donner droht und ermähnt, sprechen auch Sagen über das Arbeitsverbot mit Heu, die die Krasnaer an Ilijastag einhalten, um sich vom Donner und den Schaden, den er verursachen kann, zu schützen. Das genannte Arbeitsverbot mit Heu gilt auch zwei Tage danach, am Danielstag und am Marija Magdalenastag (sgn. *Marija die Glühende*). Alle drei Tage zusammen werden von den Bewohnern von Krasno die *Glühende Tage* genannt. Im Zusammenhang mit der Arbeitsverbotrede von Heu, nennen die Bewohner auch ihnen bekannte Fälle vom Verbotsbrechen und verursachtem Brand. Solche Erfahrungen, eigene oder fremde, scheinen der Hauptgrund zu sein, so dass man auch heute die genannten Verbote an diesem Tag anhält.

Obwohl man im Glauben und den Vorstellungen über den Heiligen Ilija biblische Motive aus dem Leben und Tod diesen altgelübtenen Propheten erkennen kann, dass er die Merkmale der Frömmigkeit hat, ahnt man auch die Beimischung der unchristlichen Herkunft, richtiger die Erzählungsegmenten, die auf dem urslawischen Niveau auch ein Schema über Heidegott, den Donnernden enthält, die im Laufe der Jahrhunderte eine christliche Bedeutung bekommen hat. Das Volk befolgt den festgelegten Denktage dieses Heiligen, feiert ihn aber unabhängig und unbeschränkt im Gegensatz zur Kirche.

Da man bei Unwetter glaubt, dass bzw. an den Donner der Heilige den Einfluss hat, ist es zu erwarten, dass man sich auch bemüht in die Kirche zu gehen, um den Heiligen zu beschenken oder ihn durch irgendeine Volkschristlichepraxis milde zu machen. Solche Praxis ist aber nicht unter den heutigen Krasnaer lebendig und hauptsächlich erinnern sie sich auch nicht daran. Viele versuchen das Unwetter mit einem besonderen Vorgang zu zügeln, den sie

in ihrem eigenen Zuhause durchführen und zwar in dem Moment als das Unwetter schon beginnt – sie zünden einen in der Kirche an dem Palmsonntag geweihten Zweig und machen damit ein Kreuzzeichen. Zur Unwetterbekämpfung wurde damals auch ein Dreifusstisch aus dem Haus auf den Hof geworfen, der mit den Füßen nach oben fallen musste. Während des Verfahrens gegen das Unwetter sprach man ein *Einheitsgebet*, das christliche Motive enthielt und man durfte das Aussprechen, wegen des Erfolgs, nicht unterbrechen, sowie auch nicht sündet. In dem Verfahren gegen das Unwetter gebrauchten die Krasnaer zwangslos den in der Kirche geweihten Zweig und die Gebetsstärke, die damals dabei ausgesprochen wurde, ist mehr in den Volksregeln ihres Aussprechens enthalten als in den christlichen Motiven, die in ihr erwähnt werden.

Der genannte Vorgang, die Vorstellungen und die Glauben über heiligen Ilija widerspiegeln das besondere Verhältnis der Krasnaer gegenüber dem Heiligtum, im Verhältnis in dessen Rahmen sich kreativ die Lehre der Kirche mit der religiösen (nicht christlichen) Tradition der Krasnaer durchflecht und gestaltet dabei eine alleinstehende und kulturbestimmte Qualität des Katholizismus.

WHO IS RESPONSIBLE FOR THE BAD WEATHER IN KRASNO? (ETHNOLOGICAL STORIES ABOUT POPULAR DEVOUTNESS)

Summary

Research into the beliefs in saints, protectors in popular devoutness of Krasno were conducted during 2004 and 2005 and they show different needs in which people from Krasno were asking for help from the saints. A special place amongst those saints is Saint Elias who is related to bad weather and some of his attributes make him quite different from other saints. While other saints are mostly described as protectors and good, Saint Elias is described as a very potent saint who is vindictive and in his rage he can use his weapon – thunder and he can kill a man. Saint Elias is called Elias of Thunder. Some people believe that the Elias's thunders are God's messages, or the punishment for sins. The people from Krasno believe that Elias is a dangerous saint who threatens with thunder and lightning and therefore they avoid working in the field with hay on the Day of Saint Elias to avoid his thunder and damage, which he can cause. The same banning of work with hay is also applicable for the next two days after the Day of Saint Elias, which are the days of Saint Daniel and Saint Mary Magdalene (so called 'Mary of Fire'). The people from Krasno call these collective 'Fire Days'. When they speak about the banning of work with hay, people also mention the cases of fire in their own or somebody else's bad experience. These bad experiences are primarily the reasons for respecting the work ban on these days.

Although in the beliefs and perceptions about Saint Elias can be recognised in Biblical motifs of his life, we can also recognise some additional parts of the story, which are not Christian. These are the parts of the story taken from pre-Slavic beliefs, which contains the theme of a pagan god of thunder, which through the centuries have been included into

Christian stories. The people follow the established church calendar but their celebration is independent and unlimited by the church.

It would be expected that people go to church to pray and give some offerings to the Saint in order to please him with ordinary Christian practice. However, this practice is not present amongst people from Krasno and they do not remember that it was ever practiced. Many of them try to stop bad weather with a special ritual, which they perform at home when the bad weather starts. They take a branch blessed in the church on Palm Sunday and make a cross with it. To stop bad weather, people also used to throw a stool with three legs to the front yard of their house. The stool had to fall with its legs up. The ritual was accompanied with a prayer of *Unity*, which contains Christian motifs. The prayer had to be without interruption and or mistake. The people from Krasno use the blessed branch against bad weather and the power of prayer, which they say during the ritual, is more in the way of its performance than in the words and Christian motifs.

The described procedure, perceptions and beliefs about Saint Elias represent a specific relation of the people from Krasno towards sanctity. Here the teaching of the church is overlapping with their non-Christian tradition, which creates a separate cultural quality of their Christianity.